

Plastkõrtekeelust põhjalikumalt

Kliimamuutuse süvenedes on viimasel ajal üha sagedamini juttu plastmassi kasutamise piiramisest, muuhulgas ka plastkõrte keelamisest. Paraku kipub suures maailmaparandustuhinas tähelepanuta jääma tõsiasi, et on ka inimesi, kelle elukvaliteet sõltub just plastkõrte kättesaadavusest. Paljud neist elavad lihashaigusega nagu ka Jüri Lehtmets, Eesti Lihasehaigete Seltsi esimees ning üks artikli autoritest. Seetõttu on teema meie jaoks vägagi terav, kuid püüame kõrtekeeluga seonduvale läheneda faktiliselt ning sellega seonduvad probleemid kõigile võimalikult hästi lahti seletada.

Teame, et plastkõrtekeelu üle on võimalik päris palju vaielda, ent siiski me loodame, et me artiklit loevad eelarvamusteta nii ametnikud, loodusesõbrad kui ka kõik teised. Loodame, et suudame piisavalt põhjalikult põhjendada, et me hirm suure keelu ees ei tunduks ka teistele asjatuna. Loodame, et kuulate meid ära.

Mis on plastkõrtekeeld ning kust ja miks see alguse sai?

Plastkõrtekeeld on osa suuremast ülemaailmsest liikumisest plastmassitarbimise vähendamiseks. Konkreetselt plastkõrte keelavaid seadusakte on nii kavandatud kui ka juba rakendatud mitmel pool, näiteks Ameerika Ühendriikides, Suurbritannias, Lõuna-Aafrika Vabariigis ja Taiwanis. Mõnes USA linnas on keelukampaaniad juba nii kaugele läinud, et plastkõrte pakkumist on kergem nii trahvi kui ka arestiga karistada kui ligipääsetavuse ja sellega seoses ka seaduste täitmise nimel tagada. Plastkõrtest loobumisest on teatanud ka mitmed suurkorporatsioonid nagu näiteks Disney, Starbucks ja McDonalds, kusjuures viimane neist on üks Eestiski tegutsevatest ettevõtetest, mis koos Rimi, R-Kioski, Stockmanni ja teistega plastkõrte pakkumist kas vähendab või sellest üldse loobub.

Meid Eestis mõjutab suuresti Euroopa Komisjoni direktiiv, mille eesmärgiks on kas keelata või vähendada ühekordsete plastmasstoodete tarbimist Euroopa Liidus ning mis näeb peale plastkõrte keelamise ette ka muuhulgas näiteks ühekordsete nõude, õhupallivate ja kohvisegamispulkade turustamise keelamist või piiramist aastaks 2021. Kuna eelnimetatud pole paljudele eluks vajalikud, on neil neid kerge mõttetuks plastpahnaks liigitada ning nende keelamisele kaasa elada. Paraku on taolised Euroopa Komisjoni ettepanekud tavaliselt üsna üldsõnalised ning annavad liikmesriikidele täpseid samme kirjeldamata kätte vaid umbkaudse suuna, kuhu poole liikuda. Seetõttu jäävad praegu aga küllaldase tähelepanuta inimesed, kelle elu (-kvaliteet) sõltub muuseas ka plastkõrtest, ning ka tõsiasi, et nii mõnedki plastivabad lahendused võivad loodust plastmassist rohkemgi kurnata. Muret tekitavad ka erinevad plastkõrte vastu suunatud kohalikud ja üleeuroopalised meediakampaaniad nagu Keskkonnaministeeriumi algatatud ja erinevate artistide reklaamitud "Kõrrevaba" kampaania, "Ilma #Kõrreta Palun" üleskutse ning ka Euroopa Komisjoni plastivastane kampaania "#ReadyToChange", mille üheks sihtmärgiks on kõrred.

Paraku panustavad taolised üleskutsed puuetega või muul põhjusel kõrsi vajavate inimeste ühiskondlikku tõrjumisse, sest need halvustavad kogu plastkõrrekasutust ühte moodi ega arvesta piisaval määral inimestega, kes nendeta hakkama ei saa.

Kõrrekeelu üheks esimeseks algatajaks on Milo Cress, kes 2011. aastal 9-aastasena märkas, et restoranides pannakse plastkõrsi iga klaasi sisse küsimata, kas neid vajagi on. Sellest ajast saati on ta juhtinud “*offer first*” (“kõigepealt küsi”) kampaaniat nii USAs kui ka mujal. Teiseks teerajajaks võib aga tinglikult pidada üht merekilpkonna, kelle ninast sinna õnnetul kombel kinni jäänud plastkõrt ühes internetis laialt levinud videoklipis välja tõmmati. Nii video kilpkonna päästmisest kui ka poisi kogutud info kõrte kasutamismahu kohta on olnud olulisel kohal sotsiaalmeediakanalites levivates plastkõrrekeelukampaaniates. Paraku on kõrred vaid üliväike osa merekilpkonna ohustavatest inimõjudest. Ka pole Cressi väidet, et USAs kasutatakse 500 miljonit kõrt päevas, võimalik väga täpselt kontrollida. Hilisemad uuringud on selleks numbriks pakkunud 390, enam kui 250 või 170 miljonit kõrt päevas ning erinevaid teadusuuringuid kõrvuti analüüsid on pakutud, et plastkõrred moodustavad igal aastal lisanduvast ookeaniprügist kaalu järgi vaid 0,03%. Väga täpseid numbreid plastkõrreostuse kohta siiski pole ning neid oleks võimalikke uuringuparameetreid arvestades ka väga keeruline koguda.

Küll on teada aga see, kuidas kõrred loodusesse satuvad. Peale selle, et tarbijad ei käitle prügi ettenähtud viisil, on puuduseid ka jäätmekäitluses. Nimelt ei püsi kõrred ja muu pisiprügi (olgu need ümbertöötatavad või mitte) tihti ei prügi-autodel ega hiljem prügisorteerimiskonveieritel. Kerge kaalu ja väikeste mõõtmete tõttu nad kas lenduvad või pudenevad lihtsalt maha, sattudes seejärel kas loodusesse või prügilasse. Kõrte võimalik käitlemine sõltub veel ka nii nende koostisest kui kohaliku prügikäitlustehase võimekustest teatud liiki plaste ümber töödelda.

Miks me plaskõrrekeelust kirjutame ning miks see keeld ei pruugi kuigi hea olla

Otsustasime kirjutada põhjaliku eestikeelse artikli plastkõrrekeelust läbi puudevaatevinkli, sest ülevaatlikku ning samas ka üksikasjalikku materjali on seni ilmunud vaid inglise keeles ning kuna teema on paljudele puuetega inimestele eluliselt oluline. Nimelt nagu sissejuhatuseski mainitud, on kas suure plastmassi-keelukampaania varju või niisama unustusse vajunud tõsiasi, et plastkõrred on osale ühiskonnast eluliselt vajalik abivahend, mis oma universaalse disaini tõttu on veel praegugi üsna populaarsed ja hästi kättesaadavad. Kuna puudetemaatika on veel paljuski nišiteema olnud, on ka arusaadav, et asjasse otseselt ja igapäevaselt mittepuutuvad inimesed ei pruugi olla teadlikud plastkõrtekeeluga seonduvatest probleemidest. Paraku ei ole taoline teadmatus aga piisavaks vabanduseks keeldude senisel moel rakendamiseks. Plastkõrtekeeld pole piisavalt hästi läbi mõeldud – pole hinnatud tegelikke mõjusid ei loodusele, puuetega inimestele ega muule, mida või keda plastkõrred või nende puudumine mõjutada võivad. Järgnevalt käsitlemegi mõningaid plastkõrrekeelu murekohti.

Kõrsi ja just plastkõrsi võib vaja minna vägagi erinevatel põhjustel ning selles lõigus tulebki juttu inimeste eripäradest. Nagu juba mainitud, on üks plastkõrte sihtrühmadest puuetega inimesed. Puudeid ja muid terviseseisundeid, mis võivad tekitada vajaduse kõrre järele on palju ning siinkohal neid kõiki loetleda ei ole võimalik. Puuetest võib-olla levinuimad kõrrevajaduse tekitajaid on lihashaigused ning muud neuroloogilised probleemid, mis võivad tekitada raskusi nii asjade haaramise ja tõstmisega kui ka neelamisega. Lisaks aitab kõrrega joomine reguleerida tarbitava vedeliku hulka ning vältida selle sattumist hingetorru, mis võib omakorda põhjustada infektsioone või ka lämbumist. Siin tasub märkida ka, et nõrgema või nõrgenenud tervisega inimeste jaoks on taolised olukorrad väga ohtlikud. Ka muud meditsiinilised alternatiivid kõrtele – vedeliku manustamine kanüüli või sondiga – on tervisele palju koormavamad kui plastkõrre kasutamine, suuremast plastmassi- ja muude ressursside kulust rääkimata. Kõigele lisaks võib plastmassist joogikõrsi vaja minna ka inimestel, kellel ei pruugi otseselt puuet olla, näiteks operatsioonist taastudes või ka migreeni, tundlike hammaste või sensoorse ülitundlikkuse tõttu.

Plastkõrte olulisest rollist kuulates pakutakse tihti välja variante, et kõrsi võiks saada näiteks apteegist retseptiga või söögikohtades vastava tõendi esitamisel, mis paraku ei arvesta piisavalt puuetega inimeste, nende võimete ja võimalustega. Neist isegi kehvem on umbmäärane lubadus, et plastkõrred jäävad nende vajajaile alles, seletamata, kuidas seda täpselt korraldada plaanitakse. Siinkohal tuleb jällegi mängu inimeste suhteline teadmatus puuete ja nendega seonduva suhtes, sest paraku ei ole ükski eelmainitud variantidest puuetega inimeste jaoks pädevaks lahenduseks. Nimelt on abivahendite taotlemine vägagi sageli üsna tülikas, aeganõudev ja bürokraatiarikas tegevus, mille tulemuseks ei pruugi olla alati rahuldatud taotlus või piisavas mahus abivahendeid. See on aga puuetega inimeste, kelle võimalused ja ressursid on tihti niigi piiratud, jaoks üsnagi heidutav. Veelgi enam, kuna abivahendite süsteem on vananenud ning riik pole suutnud läbi viia piisavas mahus uuendusi (nt venimajäänud SKAIS2) ega tagada kõigile abivajajaile piisaval määral tuge (nt oluliste abivahenditeta jäänud lapsed; kärped ja ümberkorraldused abivahenditele pakutavate soodustuste hulgas), on ka abivahendite endi hankimine üsna sekeldusterohke tegevus. Abivahendi ostmiseks või üürimiseks peab inimene kõigepealt kuidagi asutusse, poodi või apteeki jõudma ning võtma kaasa papist kaantest koosneva abivahendikaardi, arstitõendi või rehabilitatsiooniplaani, puudeotsuse ja isikut tõendava dokumendi. Vaja võib minna veel ka näiteks eriarsti- või koolitõendit. Lisaks kehtivad retseptid, tõendid jms tavaliselt ainult riigis, kus need välja antakse, mistõttu muutuks igasugune reisimine plastkõrt kui abivahendit vajava puudega inimese jaoks veelgi keerulisemaks. Siinkohal tasub ka märkida, Eestis kadus alles 2016. aastal abivahendikaartide maakondlik piirang, enne mida ei pruukinud inimestel sõltuvalt maakonnast abivahendi ostmisel või üürimisel erilist valikuvõimalustki olla.

Plastkõrte keelamine või ka nende kättesaadavuse piiramine kahandaks olulisel määral nende ligipääsetavust puuetega inimestele, sest tänu oma universaalsele disainile on plastkõrred praeguseks väga laialdaselt levinud. Seetõttu ei ole ka neid vajavad puuetega inimesed seni pidanud muretsema, kuidas kodust

eemal viibides juua-süüa saab. Eriti juhul, kui abistajat kõrval pole või oma kõrred on kas otsa saanud, mingil põhjusel kasutuskõlbmatud või hoopiski maha ununenud. Painduvate plastkõrte pakkumine on olnud osa ligipääsetavusest seal, kus see niigi puudulik on nagu näiteks kontserditel. Suureks mureallikaks on ka see, et plastkõrte hind võib turu kahanedes ning müügikohtade ja nõudluse vähenedes tõusta. Kui painduvaid plastkõrsi müüakse ainult apteekides, peaks inimesed arvestama ka sellega, et need on lühemat aega lahti ja tavaliselt ka vähemvarustatud. Järgmine asi, mis tõenäoliselt väga koormavaks osutub on see, kui inimene peaks iga kord plastkõrt või -kõrsi soovides oma puuet ning sellest tulenevaid lisavajadusi tõendama, arvestades, et isegi vastava haridusega tervishoiutöötajad ei pruugi iga inimese puude- ja tervisespetsiifikat kohe mõista, poemüüjast või ettekandjast rääkimata. Probleemi olemusest saab aimu jälgides sotsiaalmeedias levivaid kirjeldusi hirmsatest kogemustest, kus kõrt küsinud saavad abivahendi asemel vaid alandava suhtumise või ka isegi sõimu osaliseks. Sel puhul tasub meenutada, et keegi ei ole kohustatud tervisesse puutuvaid isiklike andmeid jagama, kui ta seda teha ei soovi, misjuhul ei tohiks nende kohta tegelikult ka üksikasjalikult küsidagi.

Plastkõrte ja muude plastmass- või plastmassi sisaldavate toodete keelamist põhjendatakse tavaliselt nende negatiivsete keskkonnamõjudele viidates. Eestikeel- sest meediast on isegi käinud läbi väide, et plastkõrred moodustavad “sellest prügimassist /.../ väikese, kuid eriti reostava osa”. Arvestades aga tõsiasja, et taolised keelud ja väited põhinevad harva mitmekesistel teadusuuringutel, mis uuriks muuseas ka reostuse tegelikke tekkepõhjuseid ning neid mõjusid, mida avaldaks teatud toodete keelamine, võib suurt osa plastikeeluteemast pidada rohepesuks ehk loodussõbralikkuse teesklemiseks. Nõnda kasutavad ka mitmed suurfirmad plastikeeldu – eriti plastkõrtekeeldu – selleks, et näida edumeelsena, ilma, et tegelikult märkimisväärselt säästvasse keskkonnakäitumisse panustaksid. Näiteks otsustas kohvikutekett Starbucks oma asutustes enam plastkõrsi mitte pakkuda, asendades need uute, veelgi plastimahukamate kaantega. Samas müüakse ka eraldi kilesse pakitud paberist maitsekõrsi. Samal ajal pole Starbucks siiani suutnud tagada ettevõtteülest ühtlast jäätmekäitlusvaliteetigi. Ka Disney korporatsioon teatas, et lõpetavad kõigis oma lõbustusparkides plastkõrte jagamise. Mõne aja pärast aga hakati kahes USA disneypargis veeatraksioonide juures tasuta kilekotikesi jagama. Selline käitumine võib tunduda paraja komejandina, ent tegelikult on asi naljast kaugel.

Küll aga ilmub järjest rohkem teadusuuringuid, mis hoiatavad pöördumatu ökokatastroofi eest. Üha selgemaks saab tõsiasi, et kliimamuutuse ohjeldamiseks ning keskkonna olukorra parandamiseks on vaja rakendada põhjalikemaid muutusi, mitte vahetada üht kehva varianti teise, vaid pisut etema vastu. Nimelt peab sageli soovitatavaid biolagunevast või komposteeritavast plastmassist tooteid (sh kõrsi) töötlemata ülejäänud plastjäätmetest eraldi selleks ette nähtud kindlate käitlemis- tingimuste järgi, sest muidu võivad ka need sarnaselt tavapärastele plastmassidele keskkonda aastasadeks ja kauemakski reostama jääda, sest looduses ega kodukompostriski nad (nt PLA-tüüpi plastmass) ei lagune. Arvestades lisaks tõsiasju, et erinevaid plastmassmaterjale ei pruugi olla kerge üksteisest eristada ja et kõrte

ümbertöötamisel esineb niigi probleeme ning ka seda, et juba praegugi kasutusel olevat materjali ei olda võimelised igal pool ümber töötama – ainult 9% maailma plastist jõuab ümbertöötlusse – tundub ka paljude keskkonnaaktivistide suund erinevatele biolagunevatele plastmassidele üsna kehvalt läbimõelduna, võimalikust põllumajanduslikust lisakoormusest rääkimata. Ka ei ole komposteeruva plasti käitlemise suhtes rahvusvahelist reeglistikku ning standardeid on selleks loonud vaid mõni üksik riik (nt Prantsusmaa). Kahjuks või õnneks, sõltuvalt vaatenurgast, võttis Euroopa Parlament Euroopa Komisjoni direktiivi tugevdamiseks vastu otsuse, et plastikeeldkeeld hõlmab ka bioloogilist päritolu plastmassist valmistatud biolagunevaid ja/või komposteeruvaid ühekordsed tooteid, kuna nende kasutamine ei enneta plastireostust ning ei tohiks olla vabanduseks jätkata ühekorraplasti kasutamist. Ka ei ole heaks lahenduseks ühekordsed paberist tooted (sh kõrred), sest, nagu tselluloositehase ümber käinud meediakärast meeles võib olla, tselluloosi tootmine on loodusele samuti kurnav ja reostav. Lisaks kõigele muule pole arvestatud ka võimalike teiste keskkonna- jms kuludega – näiteks internetist eraldi kõrte tellimine on igal moel kulukam – ega pole uuritud ka seda, kas konkreetselt plastkõrte keelamisest loodusele ka tegelikult kasu oleks.

Miks plastkõrte alternatiive pole?

Puuetega inimeste proteste plastkõrtekeelule saadavad pea alati soovitusel kasutada mõnest teisest materjalist kõrt. Siinkohal saab jällegi rääkida inimeste teadmatusest puudetemaatika ja selle nüansside suhtes sest soovitajad, kes ise kõrsi ei vaja, jätavad tähelepanuta mitmeid väga olulisi tahke. Näiteks kujutavad mõned materjalid endast allergia-, (tükkide eraldudes) lämbumis- või vigastusohtu, mõnda materjali ei saa painutada ega kindlasse asendisse paigutada, mõnda tüüpi kõrrest ei saa materjali kõrge soojusjuhtivuse või madala temperatuuritaluvuse tõttu juua kuumi või külmi jooke ning mõned ligunevad liiga kiiresti läbi ja muutuvad seetõttu kasutuskõlbmatuks. Ka on olulised hind, kättesaadavus ja puhtuse tagamine. Viimane neist on kusjuures väga oluline, sest kõrsi on nende kuju tõttu üsna keeruline korralikult puhastada, kodustes tingimustes steriliseerimisest rääkimata. Paljudel kõrsi vajavatel inimestel on raskusi ka peenmootorikaga, mistõttu neil ei ole võimalik ise kõrsi pesta, ning tihti ei ole selle tarbeks ka abilist või piisavas mahus abiteenust käepärast.

Minevikust on teada ka nn mõrvapudelid – korduvkasutatava kummivoolikuga pudelid, millega lapsi joodeti. Oma nime said nad selle järgi, et vanemad ei taibanud voolikuid korralikult puhastada, mistõttu sinna kogunenud bakterid lõpuks lastele surmavaid haigusi põhjustasid. Enne plastkõrte leiutamist oli osale puuetega inimestest joomine väga ohtlik, sest vaid veidi valesti võetud lonks võis inimese kas lämmatada või edasi kopsu sattudes seal kopsupõletikku (täpsemalt aspiratsiooni-pneumooniat) tekitada. Praegugi võib ebasobiva kõrre kasutamine rohkem probleeme tekitada kui neid lahendada, näiteks kui ühe joogi joomiseks kulub ühe plastkõrre asemel mitmeid paberkõrsi. Tulevikus võib raskusi tekkida sellestki, kui

oma plastkõrred koju ununevad, sest ka lühiajaline vedelikupuudus võib puudega inimesele ohtlikuks osutada.

Ehkki ka bioplastist ehk looduslikku päritolu algmaterjalist kõrred keelatakse, tuleks siiski märkida ka seda, et need võivad kujutada allergiaohtu, kui pole kindlaks tehtud, et need tootmisprotsessi lõpuks enam allergeene ei sisalda või nendega töötlemise ega käitlemise käigus kokku pole puutunud. Samuti võivad allergiatekitajatega saastunud olla ka plast- ja muust materjalist kõrred, mida pole hoiustatud allergeene sisaldavatest kõrtest (nt gluteeni sisaldavad makaronid) või muudest toodetest eraldi.

Sobiv kõrs peaks olema suhteliselt väikese allergiariskiga, lämbumis- ja vigastusohuta, painutatav ja kindlasse asendisse paigutatav, sobima kuumade ja külmade vedelike tarbimiseks, olema kergesti puhastatav või ühekordne, nii hinna kui ostukoha poolest ligipääsetav ning see ei tohi pikemalt vedelikus olles lagunema hakata ja seetõttu kasutuskõlbmatuks muutuda. Järgnev loetelu kirjeldab lisaks plastkõrtele ka neile pakutavate variantide omadusi, mistõttu viimased esimesi asendama ei sobi.

Kõrred:

- **Plastmass** – peaaegu olematu allergiaoht, vähene vigastusoht, lämbumisohtu pole; painutatav ja asendisse paigutatav; sobib kuumade ja külmade vedelike tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; ühekordne, aga saab ka puhastada ja korduvalt kasutada; odav ja laialdaselt saadaval; ümbertöötatav.
- **Akrüül** – mõningane allergiaoht, suur vigastusoht, lämbumisohtu pole; ei ole painutatav ega asendisse paigutatav; ei sobi kuumade vedelike tarbimiseks, sobib külmade vedelike tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; keeruline puhastada, aga korduvalt kasutatav; kõrge hind ja halb kättesaadavus; raskesti ümbertöötatav.
- **Bambus/pilliroog** – allergia- ja vigastusoht, lämbumisohtu pole; ei ole painutatav ega asendisse paigutatav; sobib kuumade vedelike tarbimiseks, sobib külmade vedelike tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; keeruline puhastada, aga korduvalt kasutatav; kõrge hind ja halb kättesaadavus; komposteeruv.
- **Bioplast** – allergia- ja lämbumisoht, peaaegu olematu vigastusoht; painutatav, asendisse paigutatav; ei sobi kuumade vedelike tarbimiseks, sobib külmade vedelike tarbimiseks; võib pikalt vedelikus

olles lagunema hakata; ühekordne, aga saab ka puhastada ja korduvalt kasutada; pigem odav, aga halva kättesaadavusega; ümbertöötav sõltuvalt materjalitüübist.

- **Klaas** – peaaegu olematu allergia- ja lämbumisoht, tõsine vigastusoht; ei ole painutatav ega asendisse paigutatav; sobib kuumade ja külmade vedelike tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; keeruline puhastada, aga korduvalt kasutatav; kõrge hind ja halb kättesaadavus; ümbertöötav.
- **Makaron** – tõsine allergia-, lämbumis- ja vigastusoht; ei ole painutatav ega asendisse paigutatav; ei sobi kuumade vedelike tarbimiseks, sobib külmade vedelike tarbimiseks; laguneb pikal kasutamisel; ühekordne ja puhastada ei saa; hind on madal, aga kättesaadavus halb; komposteeruv.
- **Metall** – mõningane allergiaoht, tõsine vigastusoht, lämbumisohtu pole; ei ole tavaliselt painutatav ega asendisse paigutatav; ei sobi kuumade ega külmade vedelike tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; keeruline puhastada, aga korduvalt kasutatav; kõrge hind ja halb kättesaadavus; ümbertöötav.
- **Paber** – allergia- ja lämbumisoht, vigastusohtu pole; ei ole tavaliselt painutatav ega asendisse paigutatav; ei sobi kuumade jookide tarbimiseks, sobib külmade vedelike tarbimiseks; võib kasutades kiiresti lagunema hakata; ühekordne ja puhastada ei saa; üsna odav ja kättesaadav; komposteeruv. [eelnev sõltub sellest, kuidas materjali töödeldud on ning kas ja milliseid teisi materjale kõrre valmistamisel kasutatud on]
- **Pilliroog** – allergia- ja vigastusoht, lämbumisohtu pole; ei ole painutatav ega asendisse paigutatav; sobib kuumade ja külmade jookide tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; keeruline puhastada, aga korduvalt kasutatav; kõrge hind ja halb kättesaadavus; kompostitav.
- **Silikoon** – allergiaoht, mõningane lämbumisoht (hammustades võib eralduda tükke), vigastusohtu pole; painutatav, aga ei ole asendisse

paigutatav; sobib kuumade ja külmade vedelike tarbimiseks; ei lagune pikal kasutamisel; keeruline puhastada, aga korduvalt kasutatav; kõrge hind ja halb kättesaadavus; ümbertöötatav.

Ettepanekuid Eesti Lihasehaigete Seltsilt

Järgnevalt esitame mõningaid ettepanekuid Eesti Lihasehaigete Seltsilt, mis aitaks vähendada plastkõrte kasutamist, kuid ei piiraks samas nende kättesaadavust nõnda, et see kõrrekasutajate ühiskonda kaasatust veelgi vähendada võiks.

- **Plastkõrre vaikimisi joogi sisse panemise asemel peaks seda teenindaja käest eraldi küsima.** Ehkki need ei pea olema nähtaval kohal ega vabalt võtmiseks, võiksid **painduva otsaga plastkõrred** küsimise peale saadaval olla **igas** poes ja toitlustuskohas, igal avalikul üritusel ning kõikvõimalikes avalikes asutustes (nt haiglad, koolid), kuhu puuetega inimestele ligipääsu võimaldamine seadusega sätestatud on. Kõrred on osa ligipääsetavusest ning nende kadumine kitsendaks oluliselt neid vajavate puuetega inimeste võimalusi ühiskonnas osalemiseks.
- Poodides võiks plastkõrte **täieliku ära keelamise asemel** müüa neid kas **kassas** või **infoletis** nagu näiteks tubakatooteidki, mida samas direktiiviski palju leebemalt reguleeritakse. Kusjuures, sigaretilfiltrid on vähemalt koduse Läänemere mastaabis üks suurimaid reostajaid, sisaldades peale mikroplastiks laguneva atsetüülselluloosi ka erinevaid elusloodusele mürgiseid aineid (nt nikotiin, arseen, plii, kaadmium, vesiniktsüaniid).
- **Poed, söögikohad ja muid kõrsi pakkuvad asutused** võiks **koostöös jäätmekäitlejatega** võtta sarnaselt patareide ja lambipirnide kogumiskastidele kasutusele ka **kõrtekogumiskasti**. Nõnda oleks plastkõrte mõningase allesjäämise puhul **tagatud** ka nende **loodussäästlikum käitlemine**.
- Ehkki oleme keskendunud rohkem plastkõrtele, oleks seegi hea, kui kõrrekasutaja saaks nii restoranis kui ka supermarketis **valida mitme erineva kõrrevariandi vahel**. Kõrte juures võiks olla ka **praktiline infomaterjal**, mis tutvustaks erinevate kõrretüüpide omadusi, sest ehkki selleteemalist meediakära on olnud päris palju, ei pruugi kõik tarbijad **plastkõrte alternatiivide ning nende piirangutega** veel väga tuttavad olla.
- Kutsume üles **riiki ja suurfirmasid korraldama ja rahastama teadusuuringuid ja häkkimismaratone** (ingl k *hackathon*), mille eesmärgiks on leida naftasaadustest tehtud plastmassist paremaid materjale, mis oleks nii loodussõbralikud, kergelt käideldavad kui ka heaks tooraineks erinevatele toodetele (nt kõigile sobivate painduva otsaga kõrre valmistamiseks)

Paraku ei piisa ei plastkõrte kasutamise piiramisest ega ka ülalmainitud soovitudest kogu ülejäänud 99,97% plastireostuse ohjeldamiseks. Üha suuremat rõhku peaks panema senisest nii jätkusuutlikuma, teaduspõhisema kui ka kaasava ma seadusandluse arendamisele nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasemel. Kahjuks ei hiilga näiteks ka selle artikli ajendiks olnud Euroopa Komisjoni selleteemaline direktiiv plastikasutuse vähendamiseks ühestki neist kolmest aspektist vaadelduna ning selle elluviimiseks ning täielikuks ja edukaks rakendamiseks oleks vaja tõsist inimeste ümberharimist, sest muidu reostavad tulevikus loodust plastkõrte asemel metallist jms korduvkasutatavad kõrred. Suuremat seadusandlikku ning ühiskondlikku survet peaks avaldama ka suurkorporatsioonidele, tootjatele ja muudele ettevõtetele ja ettevõtjatele, kes peaksid endale võtma suurema vastutuse nii tekitatud reostuse (sh edasise tarneahela plastireostuse) kui ka selle ennetamise suhtes.

Jäätmekäitlusest rääkides ei saa ka mainimata jätta, et seegi valdkond vajaks suuremat tähelepanu. Ühelt poolt oleks seda tööstusharu vaja kaasajastada ning tõhustada ning teiselt poolt on vaja veelgi tõsta tarbijate teadlikkust. Ka prügi kogumine peaks olema efektiivsem, näiteks võiks mõningast eeskuju võtta Jaapanist, kus sõltuvalt piirkonnast jagatakse erinevat liiki jäätmed juba kodudes eraldi ning eri tüüpi prügil käiakse järel erinevatel päevadel. Peale prügi sorteerimise peaks tarbijatele teadvustama ja õpetama näiteks ka seda, et ühekordsete toodete asemel võiks eelistada korduvkasutatavaid ning seda erinevail moel toetama, näiteks soodustama kauplustes oma pakenditega ostlemist.

Lõpetuseks

Meie artikli eesmärgiks on olnud soov tuua eestikeelse lugejani kõrrekeeluga seonduvat läbi puuetega inimeste perspektiivi. Kuna puuetega inimeste hääled on suures osas tänu ingliskeelsele sotsiaalmeediale valjemalt kõlama hakanud, on ka erinevate nähtuste puudetemaatikaga seotud valupunktid suuremat avalikku tähelepanu pälvinud. Loodame, et nõnda läheb ka Eestiski ning et tulevikus ei pea erivajadustega inimesed enda puudespetsiifilisest vaatepunktist lähtudes arvamust avaldades suutmisseurvelist sõimu ega vaigistamist kartma. Kõrrekeeluteemaga seoses on seni olnud väga palju näha valikulist empaatiat ning tundub, et enamikule inimestest lähevad ühe kilpkonna kannatused rohkem korda kui haavatavasse positsiooni surutud inimestele põhjustatud probleemid. Erivajadustega inimesi koheldakse ühiskonnas juba niigi väga teisestavalt ning konkreetselt kõrte kui oluliste ligipääsetavusvahendite keelamine võimendab seda veelgi. Tegelikult osutabki kõrtekeeluga seonduv arutelu suurematele probleemidele – ühiskonna teadmatus (rohepesu, suutmisseurve, puudetemaatika jms suhtes) ja seadusandluse suutmatus tagada kõigile inimväärne elu ning seda kindlustav keskkond. Suutva ehk puudeta inimese maailmaga kohanemiseks peavad erivajadustega inimesed kõvasti pingutama ning kuna paljud kohandused või abivahendid on plastmassist, oleks ebaõiglane plastmassi keelamise kaudu puuetega inimeste koormust ning ühiskond-

likku halvaks panu tõsta. Eriti olukorras, kus puuetega inimesed tunnevad hirmu niigi piiripealselt talutava elukvaliteedi halvenemise eest. Jääb mõistmatuks miks tehakse suuri pingutusi just kõrte keelamiseks, kui on palju muidki kohti, kus plastikasutust koomale saab tõmmata.

Olgu ka öeldud, et puuetega inimesed ei ole enamasti vastu plastikasutuse piiramisele, küll aga seab nende tervislik seisund neile tihti piiranguid selle osas, kui suurest osast plastist nad ise oma elus loobuda saavad – ka meie tunnetame oma süsinikujalajälgede mõju ning asendaksime vana kehva meelsasti uue ja paremaga. Samas on tarnehelas peale puuetega inimeste veel palju teisi tegutsejaid ja tegureid, keda/mida võiks eelisjärjekorras lähemalt vaadelda ning vastutusele võtta. Üheks neist on ühtsete standardite puudumine, mis tekitab probleeme nii keskkonnakaitses, jäätmeäitluses ning riiklikes kui ka rahvusvahelises seadusandluses.

Selle asemel, et probleemi analüüsida ja sellega terviklikult tegeleda, keskendatakse väikestele ja/või vähemolulistele detailidele. Plastikõrte keelamisele on kerge keskenduda, sest see on paljude jaoks üsna väike asi ning neist loobumine tekitab kiirelt tunde, nagu loodusele oleks heategu tehtud. Küll aga võime käesoleva artikli lõpetuseks kindlalt öelda, et plastikõrrekeelu kasu loodusele ei korva ligilähedaseltki sellega puuetega inimestele tekitatud kahju.

Eesti Lihasehaigete Selts leiab, et kõik inimesed, kes kõrt vajavad, peaksid ka edaspidi saama kasutada täpselt sellist tüüpi kõrsi, nagu neil oma elukvaliteedi tagamiseks vaja on. Eesti ning ka teiste Euroopa Liidu riikide ülesanne on seda oma kodanikele ka tagada, et keegi meist ei peaks janusse jääma.

Jüri Lehtmets, Laura Luide